

Liriskās ģeogrāfijas: literārās telpas kartēšana latviešu rakstnieču romānos un īsprozā

Zita Kārkla, Eva Eglāja-Kristsone

Publikācija tapusi divos projektos: “Humanitāro zinātņu digitālie resursi: integrācija un attīstība” (Nr. VPP-IZM-DH-2020/1-0001), “Ķermeņa ģeogrāfijas: latviešu sieviešu rakstniecības vēsture” (Nr. 1.1.1.2./VIAA/3/19/430).

Levads

20. gs. 20. gados Latvijas literatūras procesa apskatos un kritikās ienāk apzīmējumi “literārās ekskursijas”, “ģeogrāfiskā beletristika” un apzīmējums, ko arī izmantojam šī pētījuma virsrakstā – “liriskā ģeogrāfija”. Visus apzīmējumus lietojis Andrejs Upīts savos pārskatos par jaunāko latviešu literatūru žurnālā “Domas”, visbiežāk tieši pēdējo apzīmējumu, pamatojot, ka liriskā ģeogrāfija latviešu literatūrā “aug līdz ar rakstnieku ārzemju ceļojumiem ar Kultūras fonda biļetēm un bez tām” (Upīts 1927). Upīts šeit atsaucas uz 1920. gadā tika nodibināto Kultūras fondu, kurš atbalstīja gan dažādas kultūras iestādes, gan individuālus māksliniekus, tajā skaitā to braucienus uz ārvalstīm. Zīmīgi, ka, raksturojot Emīlijas Prūsas romānu “Itāliete”, Upīts atziņīgi izsakās nevis par darba literārajām kvalitātēm, bet gan par to, ka Prūsa “pārāk nejuismo, izsargās no lieka lirisma, tēlo pietiekoši sīki un lietišķi, katrā vietā un atsevišķā priekšmetā uztver to raksturīgāko un nekur daudz neatkāpjās no zinātniskā ģeogrāfijā un ceļa vadoņos lasītā” (Upīts 1927).

Literāro ģeogrāfiju kartēšana nav jauns paņēmiens: literatūras atlanti ir bijuši aprītē kopš deviņpadsmitā gadsimta beigām, pēc tam sekoja eksperimenti literārajā kartogrāfijā (Reuschel, Hurni 2011: 293). Jautājumi, kas radās šajos agrīnajos literatūras kartēšanas gados, ir palikuši nemainīgi. Pirmkārt, kā kartēt naratīvus un to sarežģīto telpisko struktūru? Un otrkārt, kāpēc kartēt literatūru, ko mēs ar to iegūstam? Anna Katrīna Reišela (*Anne-Kathrin Reuschel*) un Lorencs Hurni (*Lorenz Hurni*), piemēram, ir ierosinājuši divas pamata metodoloģijas pieejas literārajai kartēšanai: kartēs var “attēlot atsevišķus tekstus, lai iegūtu dziļāku, analītisku ieskatu naratīva telpiskajā struktūrā”, vai arī var koncentrēties uz pazīmju grupu, lai izceltu autora, žanra, motīva vai laikmeta literāro ģeogrāfiju. (Reuschel un Hurni 2011: 293). Savā rakstā izmantosim otro pieeju, akcentējot prozas žanru caur sieviešu rakstnieču tekstiem konkrētā laika posmā no 1872. līdz 1940. gadam.

Mūsu interesi par telpu un vietām latviešu rakstnieču tekstos veicinājuši gan sieviešu mobilitātes palielināšanās 19. gadsimta pēdējās desmitgadēs, gan tendences literatūrpētniecībā, kas saistītas ar digitālo humanitāro zinātņu attīstību. Digitālo humanitāro zinātņu rīki un metodes literatūras kartēšanai un vietu analīzei izmantoti arī latviešu literatūrzinātnē. Pauls Daija un Benedikts Kalnačs, digitālās analīzes pamatā izmantojot latviešu romānu korpusu (1900–1914), norādījuši uz ģeogrāfiskās telpas paplašināšanās attēlojumu romānos, saistot literārās reprezentācijas ar vēsturiskajiem un sociālajiem notikumiem,

piemēram, ar nācijas veidošanās procesu deviņpadsmitā gadsimta un divdesmitā gadsimta sākuma Latvijā (Daija, Kalnačs 2019; Daija, Kalnačs 2020). Pētnieki digitālajai analīzei izmantojuši latviešu romānu korpusu (46 teksti), kas – ar diviem izņēmumiem (Tirzmaliete un Ivande Kaija, kuru darbi netiek izmantoti tuvlasījumam) – pamatā sastāv no vīriešu rakstītajiem romāniem, tādējādi sievietes šajā analīzē “tiek izlaistas”. Savukārt Inguna Daukste-Silasproģe, pievēršot uzmanību atsevišķu autoru atsevišķiem tekstiem, kartējusi trimdas rakstnieku Andreja Johansona un Indras Gubiņas biogrāfijas un darbus (Daukste-Silasproģe 2020; Daukste-Silasproģe 2022). Neviens no šiem pētījumiem nav pievērsies latviešu rakstnieču sievietes biogrāfiju un literāro darbu ģeogrāfiskajiem aspektiem pirms 2. pasaules kara.

Raksta mērķis ir izziņāt digitālās kartēšanas iespējas sievietes rakstniecības vēstures pētīšanā. Analizējot latviešu rakstnieču prozas tekstu korpusu (1872–1940), mūs īpaši interesēja sievietes literārās telpas ģeogrāfija un tas, ko jaunu, pievēršot uzmanību vietai, iespējams uzzināt par sievietes rakstniecību un sociālo vēsturi, kas savā starpā ir cieši saistītas. Raksta pirmajā daļā aplūkots datu vizualizācijas un digitālo kartēšanas metožu un rīku lietojums literatūrpētniecībā, kā arī ģeokritikas un *geo-parler femme* jēdziens. Raksta otrajā daļā, izmantojot literārās digitālās kartēšanas rezultātus, kas iegūti, lietojot ģeogrāfiskās anotācijas un vizualizācijas sistēmu – *Google Maps*, Ģeogrāfiskās informācijas sistēmu (GIS) un statistikas metodes, pievēršamies sievietes romānu un īsprozas ģeogrāfijas analīzei, uzdodot jautājumus par sievietes literārās telpas teritoriju un attiecībām starp lokālā un globālā reprezentācijām. Savukārt raksta trešajā daļā, izmantojot *geo-parler femme* pieeju un izveidotās kartes, lai vizualizētu autorei biogrāfiju un ģeogrāfiskās atsaucē literatūrā, salīdzinām Martas Grimmas autobiogrāfiskajos darbos (ceļojumu aprakstā, atmiņās) un prozas darbos (stāstos, romānā) minēto vietu sabal-sošanos, izdarot secinājumus par reālās un izdomātās telpas krustpunktiem.

Digitālā kartēšana, ģeokritika un *geo-parler femme*

Lai arī pastiprināta interese par literatūru un telpu, literatūras teritoriālajiem un topogrāfiskajiem aspektiem iekļaujas plašākā “telpiskā pagrieziena” humanitārajās zinātnēs (20. gs. 70., 80. gados), īpaši ar postmodernisma un postkoloniālās teorijas parādīšanos telpas problemātika nokļuvusi daudzu pētījumu centrā. Kā to skaidrojis viens no vadošajiem kartēšanas vēsturniekiem un teorētiķiem Roberts Tallijs (*Robert T. Tally*), “pieeja naratīvam kā telpiski simboliskam aktam ļauj orientēties literatūrā un pasaulē interesantā un jaunā veidā, uzdodot dažādus jautājumus, pētot dažādas teritorijas un atklājot dažādus aspektus. Rakstnieki kartē savu pasauli, savukārt lasītāji vai kritiķi var izmantot šīs stāstījuma kartes, lai orientētos un izprastu lietas mainīgajā pasaulē” (Tally 2011). Tātad ieguvums no jebkuras literārās kartes ir tas, ka tā sniedz jaunas perspektīvas pašizziņā un pasaules izziņāšanā.

Ja literārās ģeogrāfijas pētījumi 20. gadsimta sākumā lielākoties ir ilustratīvi, proti, kartes pamatā atbalsta tekstu, tad līdz ar Franko Moreti (*Franco Moretti*) “Eiropas romāna atlantu”

(1998) iezīmējas jauna laikmeta sākums literārajā ģeogrāfijā, kur kartes kļūst par interpretācijas instrumentiem, ļaujot ieraudzīt to, kas līdz šim nav bijis acimredzams (Piatti et al. 2009). Pēc Moreti domām (“Eiropas romāna atlants” (1998); “Grafiki, kartes, koki” (2005)), skaidrojot saikni starp ģeogrāfiju un literatūru, literatūra ir jākartē, jo karte ļauj mums ieraudzīt nozīmīgas attiecības, kam līdz šim neesam pievērsuši uzmanību, un “ar nelielu veiksmi šīs kartes būs vairāk nekā to atsevišķo daļu summa: tām būs “jaunās” īpašības, kas nebija pamānāmas iepriekš” (Moretti 2005: 53). Reducējot tekstu līdz dažiem elementiem un abstrahējot šos elementus no stāstījuma plūsmas, tiek izveidots jauns mākslīgs objekts – kartes, un tādējādi teksts tiek sagatavots tālākai analīzei.

Tieši pēdējās desmitgadēs, attīstoties digitālajām humanitārajām zinātnēm, interese par telpu ir strauji pieaugusi (Tally 2017: 2). Digitālo ģeotelpisko tehnoloģiju, tai skaitā digitālo kartēšanas rīku izveide un attīstība, ir bagātinājusi un pārveidojusi arī literāro karšu veidošanas prakses. Pavērsiens uz digitālajām metodēm un rīkiem literārajā kartēšanā piedāvā gan lielāku mērogu, gan precizitāti, radot iespējas pētīt jauna veida kritiskos objektus. Parādoties digitālajai literārajai kartogrāfijai, centieni vizualizēt un analizēt attiecības starp literatūru un ģeogrāfiju ir ievērojami palielinājušies. Piemēram, Literatūras atlanta projektsir iespēja pārrakstīt literatūras vēstures, apvienot milzīgu daudzumu atsevišķu pētījumu visaptverošā projektā, tas ir interaktīvs tiešsaistes atlants, kas piedāvā dažādas kartes, kurās atrodami Velsā izdotie romāni angļu valodā (sk: <http://www.literaryatlas.wales/en/>). Gan pētniekiem, gan citiem lietotājiem (skolēniem, studentiem, skolotājiem, lasītāju kopienai kopumā) literatūras atlants piedāvā ne vairs hronoloģiski, bet telpiski sakārtotu Eiropas literārā mantojuma vēsturi un procesu, kas neapstājas pie valstu vai valodu robežām (Piatti et al. 2009). “Ģeohumanitātes” ir veicinājušas vietas nozīmes pārkonceptualizāciju attiecībās ar naratīvu, reprezentācijas praksi un digitālajām tehnoloģijām (Presner and Shepard 2016: 202). Iespēja ģeoreferencēt autores radīto pasauli digitālās kartes saskarnē ir viens no veidiem, kā samazināt telpu starp literāro ģeogrāfiju un literāro kartogrāfiju, tas ir, autores radīto pasauli un lasītāja apgūto pasauli. Lai gan kartēšana pilnībā nenovērš plaisu starp tām, jo nenodod katrai vietai autores iztēloto elementu, kas piedod dzīvību tekstā, tā vismaz attēlo autores iztēles vērienu, vizualizējot viņas ģeogrāfiskās pasaules centrus, kopas un perifērijas.

Literāro telpu kartēšana kļūst īpaši nozīmīga ģeokritikas pieejā. Tallijs, pētot telpas un vietas nozīmi daiļliteratūrā, telpu un literatūras mijiedarbību, tostarp interpretējot gan reālas, gan iedomātas telpas ar literārajām kartogrāfijām, ir izstrādājis pieeju, ko sauc par “ģeokritiku”. Tallijs norāda, ka ģeokritika ir ne vien veids, kā analizēt literāros tekstus, bet arī kā iespēja sociālajai kritikai: “ģeokritika, iespējams, var atklāt slēptās varas attiecības telpās, kuras citas kritiskās teorijas, kas ir mazāk vērstas uz telpas/telpiskuma izpēti, varētu nepamanīt” (Tally 2013: 114). Pievēršot uzmanību tam, kā naratīvi ne vien reprezentē, bet arī veido sociālās telpas, Eimija Velsa (*Amy Wells*), savienojot ģeokritiku ar feminisma kritikā paustajām *écriture féminine* un *parler femme* idejām, kas prasa pēc sieviešu valodas, lai izteiktu sieviešu pieredzi, ierosina konceptu *geo-parler femme*, feministisku ģeokritiku kā metodoloģiju, ar kuru identificēt un analizēt attiecības starp dažādām sociāli kulturālajām sieviešu identitātēm un vietu. Pamatojoties uz feministiskās naratoloģijas uzskatu, ka dzimums, dzimte un seksualitāte ir nozīmīgi ne tikai teksta interpretācijā un lasītāju uztverē, bet arī teksta poētikā un līdz ar to

teksta formās, struktūrās, reprezentācijas praksēs un komunikatīvajos kontekstos, Velsa savos pētījumos secina, ka “sievietes rakstnieces bieži izmanto ģeogrāfiju kā slepenu vai kodētu valodu, paužot emocionālas vai simboliskas nozīmes, kuras var saprast vien tie lasītāji, kuriem ir kopīgs konteksts ar autorēm”. Šie ģeogrāfiskie kodi jeb stratēģijas dod iespēju rakstniecēm izteikt jūtas un pieredzes, kuras viņas nespētu citādi izteikt. Turklāt bieži rakstnieces kodē šo ģeogrāfiju caur personīgu mijiedarbību ar dažādām telpām (Wells 2014; Wells 2017). Tā vietā, lai risinātu jautājumus, kā dzimtes identitāte ietekmē rakstnieka/rakstnieces darbības vietas izvēli tekstos, vai vīriešu un sieviešu tekstos parādās vienas un tās pašas vietas un vai vīrieši un sievietes šīs ģeogrāfiskās vietas apdzīvo atšķirīgi, *geo-parler femme* pieeja ļauj sašaurināt fokusu, koncentrējoties uz ģeogrāfiskajām stratēģijām, kas sieviešu tekstos tiek izmantotas kā stāstījuma stratēģijas.

Sieviešu prozas korpusa kartēšana

Kartējot rakstnieču literārās ģeogrāfijas, jāņem vērā laikmeta konteksts, kad sieviešu mobilitātes palielināšanās, sākot ar 19. gadsimta otro pusi, nāca kā modernitātes, urbanizācijas un industrializācijas sekas, iekļaujot arī izglītības un pārticības pieaugumu. Kopš deviņpadsmitā gadsimta otrās puses latviešu sievietē iekļaujas arī darbaspēka migrācijā, vai nu dodoties uz fabrikām, rūpnīcām pilsētās, vai caur savu darba devēju dzīvesvietas lokācijas maiņu. Pasaules karš un pārmaiņas, ko piedzīvoja Eiropas sabiedrība, papildus dekolonizācijai, globalizācijai un transporta attīstībai un ātrumam mainīja migrācijas plūsmu apjomu un raksturu Eiropā un virzienā uz Eiropu. Šī mobilitāte darbojās daudzējādā ziņā kā modernitātes zīme, un viens no pirmā viļņa feminisma panākumiem bija tieši sieviešu mobilitātes palielināšanās. Pārceļšanās darba vai ģimenes apstākļu dēļ, emigrēšana politisku vai ekonomisku faktoru iespaidā un ceļojumi aizveda sievietes pa pasaules ceļiem un pilsētām, un to pārvēršana prozā ienesa viņu balsis un viedokļus publiskā aprītē, veicinot sieviešu pārtapšanu no statiskām būtnēm par politikas un kultūras radītājiem un sieviešu rakstību no ceļojumu stāstiem par kultūras aģenci (Schriber 1997: 7). Jau agrīnajā latviešu sieviešu rakstniecības vēsturē 19. gadsimta pēdējās desmitgadēs kā piemērus var minēt gan prozisti Mariju Valdemāri-Medinsku, kura savus darbus saraksta Tīgodas muižā Novgorodas guberņā, kur viņa vadīja brāļa saimniecību, gan pirmās ceļojumu aprakstu autore, kuru teksti tapa, mobilitātes ierosināti (Minna Freimane, Piliņu Katrīna, Marija Šmite u. c.).

Lai izpētītu un analizētu rakstnieču literāro darbu ģeogrāfiju, vispirms izveidojām tekstu korpusu un sagatavojām to analīzei, cenšoties tajā iekļaut pēc iespējas vairāk rakstnieču, kas savus darbus publicējušas gan grāmatās, gan periodikā laika posmā no pirmā latviešu valodā publicētā sievietes rakstītā prozas darba 1872. gadā līdz 1940. gadam. Tekstu korpusā iekļautas gan autores, kuras aplūkotojā laika posmā prozu publicējušas grāmatās, gan tās, kuru prozas darbi atrodami vien periodikā. Tekstu korpusā ietver 60 autore un 110 darbus. Abos žanros (romānā un īsprozā) līdz 1940. gadam darbojas: Anna Brigadere, Eiženija Tālmane, Lūcija Zamaiča, Marija Liepiņa, Emīlija Prūsa, Aīda Niedra, Hilda Vīka, Austra Ozoliņa-Krauze,

Tija Banga, Tālriņa, Marta Grimma, Tirmaliete, Ivande Kaija, Lidija Polis. Romānu autore: Paula Licite, Amanda Kloto (īst. v. Emīlija Jureviča), Emīlija Krišjāne, Emīlija Prūsa, Paula Balode, Elita (īst. v. Elza Miķelsone), Alma Dēķena, Vera Ziemeļneice (īst. v. Vera Pozņaks), Berta Pīpiņa, Aspazija, Herta Brēmane-Moora, Elza Stērste, Elvīra Kociņa, Erna Āboliņa-Martini, Rūta Skujiņa, Mare Bērziņa, Ilze Kalnāre, Elga Bite (īst. v. Vera Vanaga), Milda Pētersone. Autores, kas šajā laikā rakstījušas tikai izprozu: Marija Valdemāre-Medinska, Hermīne Zālīte, Birznieku Latīņa, Birznieku Sofija, Anna Rūmane-Ķeniņa, Zemgaliešu Biruta, Antija, Alija Baumanē, Angelika Gailīte, Marta Altberga, Mirdza Bendrupe, Lija Bendrupe, Vilma Delle, Ausma Roga, Elvīra Vankina, Zelma Mežsēta, Ilona Leimane (romāns “Vilkaču mantinieci” publicēts 1942. gadā), Alise Stunda, Alma Zaprauska, Elza Ābele, Anete Stūre, Emīlija Ziņģe, Alīda Roga, Marta Dakne, Emīra Rozīte, Ženija Pētersone, Felicita. Korpusā nav iekļauti pilnīgi visi šajā laika posmā publicētie sieviešu prozas teksti, taču autore tiekušas pēc iespējami plašākas tekstu daudzveidības (romāni, izproza, gan grāmatās, gan periodikā publicētie darbi), lai korpusā ar vismaz vienu prozas vienību pārstāvētu visas autore, kas šajā laika posmā publicējušas savus tekstus. Tādējādi izveidotais korpusa kopumā vispusīgi atspoguļo šī perioda latviešu sieviešu prozas situāciju.

Lai atlasītu informāciju un kartētu ģeogrāfisko telpu, tekstus vispirms rūpīgi izlasījām un sagatavojām analīzei. Barbara Pjati (*Barbara Piatti*), viena no vadošajām digitālās kartēšanas teorētiķēm, piedāvā piecas kategorijas: darbības vieta, darbības zona (visas vai vairākas teksta darbības vietas kopā), projicētā vieta (sapņi, atmiņas ilgās), marķieris (vieta minēta tekstā, bet neatbilst nevienai no iepriekšējām kategorijām) un maršruts (pārvietošanās) (Piatti et al. 2009). Saskaņā ar mūsu izveidoto sistēmu izmantojam trīs no tām: darbības vieta, projicētā vieta un marķieris. Atsevišķi izdalīti darbi, kuros ģeogrāfiskās vietas nav minētas vispār, pārsvārā tie ir izspozas darbi. Darbiem, kuros vietvārdi neparādās, un tiem, kuros darbība notiek iedomātās vietās, tāpat arī pārvietošanās maršrutiem šis raksts tuvāk nepievēršas.

Respektējot Pjati argumentu, ka “tā jau ir daļa no sagatavošanās: literatūras ģeogrāfiskās vietas attēlojošu vizualizāciju izstrādes process ir tulkošanas process. Viena simbolu kopa – teksts – tika pārtulkota uz citu simbolu kopu – kartes simboliem” (Piatti et al. 2009), kartēšanas procesam pievērsām īpašu uzmanību. Izmantojam vienu no vienkāršākajiem rīku komplektiem, datus ievadot *Google Sheets* un kartes veidojot *Google My Maps*. Balstoties uz izveidoto tekstu korpusu, strukturējām datus, kas attiecas uz ģeogrāfiski kartējamām (reālām) vietām, vairākos līmeņos (kur tas bija iespējams, proti, minēts tekstā): no konkrētas valsts līdz pilsētai un adresei, kur tā bijusi minēta. Ja viena un tā pati vieta vienā tekstā minēta atkārtoti, atzīmējam to tikai vienu reizi, lai kartē parādītos nevis pieminējuma biežums kādā darbā, bet gan unikāli minēto vietu blīvums. Dati ir strukturēti: autore, darba nosaukums, publicēšanas gads (pirmpublicējuma) un saistībā ar teksta kartējumu: valsts, pilsēta, adrese, citāts. Izmantojot ievadītos datus, veidotas kartes, kas sniedz pārskatu par sieviešu rakstītās literatūras ģeogrāfiju. Pēc tam katrai atrašanās vietai piešķirta īpaša atzīme un noteikta krāsa. Vietas, kuru apzīmējums tekstā bijis atšķirīgs no mūsdienu nosaukuma, apzīmētas ar nosaukumu, kāds tiek izmantots šodien (un kuru atpazīst ĢIS): piemēram, Pēterpils – Pēterburga – Sv. Pēterburga – izmantota Sanktpēterburga, mūsdienu vietvārds, tāpat arī ar ielu un iestāžu nosaukumiem, citātā paturot teksta variantā minēto.

Papildus kartes automatiskai izveidošanai digitālā kartēšana sniedz arī citas priekšrocības. Slāņu veidošana ļauj vienā kartē atlasīt vairākas datu grupas, piemēram, palūkoties uz izprozu pirms un pēc Pirmā pasaules kara vai sastātīt konkrētas autores romāna karti ar viņas biogrāfisko karti. Vēl viena iespēja ir ievadītos metadatus un kartes pievienot kā hipersaites, papildinot ar attēliem vai tekstu. Nākotnē plānots izmantot arī maršruta rīku, lai dažādās atrašanās vietas tiktu savstarpēji saistītas un nodrošinātu hronoloģisku autora dzīves vai literārā teksta notikumu attēlojumu. Iespēja attēlot autores literāro darbu un/vai dzīves reālo ģeogrāfisko vidi, atspoguļojot viņas bieži apmeklētās vietas, mīļākās vietas un vietas, kur notikuši būtiski notikumi rakstnieces dzīvē.

Tekstu korpusa kopīgajā kartē (skat. 1. attēlu) redzams sieviešu prozas ģeogrāfiskais plašums. Salīdzinot izprozas un romānu ģeogrāfisko telpu (skat. 2. un 3. attēlu), iezīmējas ļoti līdzīga aina. Visumā sieviešu rakstītajos tekstos iezīmējas diezgan plaša teritorija, iekļaujot gan laukus un pilsētas, gan Krievijas Impēriju un Rietumeiropu. Pēc Pirmā pasaules kara, uzplaukstot Latvijas valstij kā līdzvērtīgai starp citām Eiropas un pasaules valstīm, mobilitāte kļūst neierobežota, ja to ļauj materiālie apstākļi. Arī sieviešu ceļošana, kultūras baudīšana vai studēšana ārzemēs vairs nav kas īpašs. Lielākoties sieviešu mobilitātes iemesli ir studiju iespējas (Pēterpils, Drēzdene), ceļojums (Rietumeiropa: Itālija, Šveice, arī Vācija, tai skaitā arī kāzu ceļojums un došanās ārstēties), kā arī bēgļu gaitas 1. pasaules kara laikā (Krievija). Taču, palūkojoties uz prozas kartējumu, jāsecina, ka darbība lielākoties norisinās Latvijā, visbiežāk Rīgā un Jūrmalā. Iespējams, tas daļēji izskaidrojams ar šizetu, kur centrālie ir varoņu attiecību, visbiežāk mīlestības jūtu, sarežģījumi, un ģeogrāfiskā vieta neieņem būtisku lomu. Tāpat arī plaukstošā Latvijas vidusšķira ar tās izpriečām, modernām kafējnīcām, bāriem, atpūtu jūrmalā un izrīkojumiem ir pateicīgs fons romānu konfliktiem.

Sieviešu prozas ģeogrāfijas pamatu veido Latvijas teritorija (vairāk nekā 200 pieminējumi). Tekstos skaidri nolasāms ir pavērsiens pilsētas virzienā, darbība lielākoties notiek pilsētvidē – dominē Rīga (114) un Jūrmala (16, vēl atsevišķi arī Lielupe, Bulduri, Dzintari (Edinburga), Majori, Asari). Minēta arī Jelgava, Sigulda, Cēsis un Valmiera. Citas konkrētās vietas Latvijas teritorijā prozas tekstos ienāk retāk, ir vispārīgāki novada iezīmējumi, dominē Kurzeme, Vidzeme, Zemgale.

Ņemot vērā, ka rakstnieču prozā dominē Rīga, tā arī tekstos tiek visprecīzāk kartēta. Piemēram, minētas konkrētas ielas, starp biežāk minētajām ir Elizabetes iela, Kaļķu iela, Aspazijas bulvāris, Raiņa bulvāris, Bastejkalns, Brīvības bulvāris, Stabu iela, tāpat minēta arī Pārdaugava, Torņakalns un Jugla. Taču visumā dominē Rīgas centrs: teātri, kafējnīcas, konkrēti centra nami, arī tādas vietas, par kurām šodien var uzzināt tikai Latvijas Nacionālās bibliotēkas projektā “Zudusī Latvija” vai atsevišķās publikācijās, kā restorāns “Alhambra” un citi.

Krievija tekstu korpusā parādās 55 reizes, un lielākoties tā minēta vai nu kā abstrakta, plaša teritorija, iekļaujot tajā, iespējams, visu Krievijas Impēriju, vai arī divas konkrētas pilsētas – Sanktpēterburga (Pēterburga, Pēterpils – 13) un Maskava (12), ienāk arī konkrētas vietas, kā muzeji, parki, promenāde. Krievija kā darbības vieta izteiktāk parādās pirms 1. pasaules kara

vai tekstos, kas atspoguļo notikumus pirms kara un tā laikā. Amerikas Savienotās Valstis piesauktas kā vieta, kur kāds dodas, kā eksotika, bet nav saistāma ar galvenajiem tēliem vai pašu autoru pieredzi. Eksotiskas vietas, kā, piemēram, Šanhaja Ķīnā izmantota kā darbības vieta romānā, kas uzskatāms par populāro (lubu) literatūru un ir izņēmuma gadījums. Tomēr šajā publikācijā akcentēta “skatīšanās Rietumu virzienā” – Rietumeiropas valstis tekstos minētas bieži, no tām – Vācija (31), Itālija (54), Francija (34), Šveice (24), Austrija (12). Rietumeiropas pilsētas, kas parādās tekstos, – Prāga (33), Parīze (21), Ospedaleti (4), Drēzdene (6), Florence (5), Roma (9), Cīrihe, Berlīne (12), Vīne (9). Ne mazums prozas darbos autore sīžeta centrā vai fonā ievij dažādas Eiropas valstis un vietas, un viena no acīmredzamākajām iezīmēm ir paralēles starp rakstnieču biogrāfiju un literāro ģeogrāfiju. Autore pamatā izvēlas tēlot vietas, kur pašas ir bijušas.

Īsproza

Rakstā analizēti īsprozas tekstu korpusā iekļautie 80 teksti (stāsti, tēlojumi, skices), kuros minēti vietvārdi. Ņemot vērā, ka romānus latviešu rakstnieces sāka publicēt vēl, pirmajā sieviešu rakstniecības vēstures posmā tieši īsproza sniedz priekšstatu par literāro ģeogrāfiju. Pirmais latviešu rakstnieces prozas darbs grāmatā izdots 1872. gadā: Marijas Medinskas-Valdemāres lokalizētais stāsts “Ozols, viņa dzīve un gals”, kam seko oriģinālstāsts “Zemnieks un muižnieks” (1877). Stāstu darbība norisinās Kurzemē, un sievietes šo vietu nepamet. Tie, kuri pārvietojas, ir vīrieši, piemēram, dodoties studēt uz Sanktpēterburgu. Salīdzinājumam Hermīnes Zālītes 19. gadsimta 90. gados periodikā publicētajos tekstos studēt dodas jau sievietes (piemēram, uz Drēzdeni studēt mūziku vai uz Parīzi studēt medicīnu), mobilitātei un sieviešu tieksmei pēc izglītības iezīmējot arī pārmaiņas sieviešu situācijā, kas sabalsojas arī ar plašāku autoru sieviešu ienākšanu literārajā telpā: tekstus sāk publicēt Birznieku Latīņa, Anna Brigadere, Tīrzmaliete, nedaudz vēlāk arī Emīlija Prūsa u. c., arvien paplašinoties autoru lokam.

Lai arī stāsta žanrs pēc būtības uzskatīts par “neģeogrāfisku,” jo salīdzinājumā ar romāniem lielā daļā īsprozas tekstu vietvārdi netiek minēti vispār un darbības norises vieta tajos ir nolasāma no konteksta; stāsts arī nespēj sniegt tādu ģeogrāfisko materiālu, kāds atrodams romānos, kur iespējami plaši izvērsti vietu apraksti, kas ļauj, piemēram, izdarīt secinājumus par telpas ietekmi uz tēlu attīstību. Reizē šis īsprozas acīmredzamais “ģeogrāfiskais trūkums” var kļūt par priekšrocību – stāstā iespējams ļoti ierobežots vietu skaits un galvenokārt tie ir vispārīgi vietu pieminējumi. Tieši tādēļ, ka ir nespecifiski un viegli atpazīstami, lielākoties arī stereotipiski, tie spēj funkcionēt tematiski (Hones 2010; Brosseau 2017). Piemēram, Sanktpēterburga, Drēzdene, Parīze visbiežāk parādās kā izglītības vietas, taču, ja tekstā minēta Itālija, tā saistīsies ar atpūtas un mākslas baudīšanas ceļojumiem.

Kad 1902. gadā “Pēterburgas Avīzēs” parādās nelieli liriskas noskaņas tēlojumi, pie vairākiem tēlojumiem atzīmēts arī to sacerēšanas laiks un vieta: 1901. gada novembris un decembris,

Ospedaleti. Tēlojumu autore ir Anna Ņeniņa, kura 1901. gada nogalē dienvidos, Itālijas kūrortā Ospedaleti, uzturējās veselšanās nolūkā. Šīs vietas nosaukums ir mazzināms un citu rakstnieču tekstos neparādās, tādējādi biogrāfiskā sasaiste literatūras kartē iezīmē ļoti konkrētas, bieži vien tikai autoras piedzīvotas teritorijas. Apjomā nelieli teksti, kuros pārdomas un vērojumi mijas ar fantāziju un kuru nosaukumi jau liecina par cikla kopīgo noskaņu – “Dzīvot gribas”, “Saulei noeļot”, “Garāmeļot”, “Kā dienvidu priedīte mira” u. c. –, raksturīgi ar tajos paustajām pārdomām par dzīves īslaicīgumu un nāves vienmēr klātesošu tuvumu (Rūmane 1902). Spēcīgu noskaņu rada krāšņās, mirdzošās un vitālās Itālijas dabas klātesamība, kas pretstatīta slimīgajiem, fiziski izvārgušajiem un dzīvot alkstošajiem cilvēkiem, tādējādi sniedzot vietas subjektīvo uztveri.

Lielākoties rakstnieču īsprozā nav izstrādātu vides tēlojumu, nereti autorēm pievērsties romantiski impresionistiskiem jūtu tēlojumiem, kvēlas kaislības un izmisums norisinās specifiskā, nereti stereotipiskā vidē, kura kalpo kā darbības fons, kas viegli atpazīstams lasītājiem, taču var ietvert arī dziļāku un personīgāku nozīmi autorei pašai. Zemgaliēšu Biruta (īstajā vārdā Konstānce Grencione) 1906. gadā, sākoties reakcijai pēc 1905. gada notikumiem, kuros iesaistījusies arī jaunā autore, dodas bēgļu gaitās “caur Pēterburgu uz Helsinkiem, marta vidū – pāri jūrai, mēneša beigās viņa jau ir Ņelnē un dodas tālāk uz Parīzi”, kas uz jauno autori atstāj neizdzēšamu iespaidu (Vērdiņš 2005: 87). Parīze atkārtoti parādās vairākos viņas īsprozas tekstos kā atbrīvojoša telpa un viena no nedaudzajām konkrēti minētajām darbības vietām.

Saistot autoras un viņas darbu ģeogrāfiju, jāpiemin arī Angelika Gailīte, kura no 1910. līdz 1916. gadam dzīvojusi Volodgā, Krievijā, kur tapusi daļa tekstu viņas pirmajam prozas krājumam “Ilgas un maldi” (1913). Lai arī šajā krājumā konkrēti vietvārdi nav minēti, vietas aspektam tekstos ir būtiska nozīme; parādās Lielais dārzs, dzelzceļa pietātnē, jūra, kapsēta, piejūras ciemats dienvidos, kalni, arī dzimtene, vieta, kas cieši saistīta ar vēstītājas melanholisko noskaņojumu. Šis piemērs parāda to, ka ne vienmēr būtiskas vietas tiek apzīmētas ar vietvārdiem un to nozīme atklājas kontekstā, kuru bez rūpīga tuvlasījuma nav iespējams atklāt. Pēcāk Gailīte daudz ceļojusi un viņas vēlākajos tekstos bieži ienāk sieviešu ceļojumi Rietumeiropā (stāstos “Kāzu ceļojums”; “Sapņotājas”, abi 1927). Autobiogrāfiski motīvi parādās stāstā “Cor ardens” (1927), kura sākumā Maija Līdumniece tikko atgriezusies Rīgā no Pēterpils, kur studējusi konservatorijā, “un pēc studiju beigšanas bij atstāta pie tās par pasniedzēju, kāpēc tik ilgi nebij gribējusi aizbraukt no šīs izmirstošās un izsalstošās pilsētas” (Gailīte 1927). Gailīte, kura kopš 1916. gada strādājusi par priekšnieces palīdzi Marijas meiteņu institūtā Maskavā, lai paralēli darbam iegūtu augstāko izglītību Filoloģisko un juridisko augstāko sieviešu kursu vēstures nodaļā, 1920. gada sākumā atgriežas Latvijā. Arī Alijas Baumanes prozas darbos kā norises vieta parādās Pēterburga (“Auļojošā pilsēta” 1924; “Lietaviete” 1935), kur rakstniece pati no 1914. līdz 1920. gadam dzīvojusi un strādājusi par ierēdni, kā arī pasniegusi privātstundas, lai nopelnītu naudu filoloģijas un filozofijas studijām, šajā laikā piedzīvojot arī vēsturiskos notikumus. Sieviešu īsprozas literārās kartes ir cieši saistītas ar pašu autoru pārvietošanās un dzīvesvietu ģeogrāfiju, kā arī bieži ar vietas ķermenisko pieredzi, ko iespējams atklāt tikai tuvlasījumā.

Romāni

Romānus latviešu rakstnieces sāk publicēt vēlū – pirmais romāns, Paulas Līcītes “Lida Erik”, publicēts 1909. gadā, tam seko Tīrzmaliertes “Zem dzimtenes debesīm” (1911) un Ivandes Kaijas “Iedzimtais grēks” (1913). Intensīvākais romānu rakstīšanas un publicēšanas laiks ir, sākot no 1927. gada, kad lasītājus sasniedz seši jauni romāni, 1928. – četri, 30. gados to skaits pieaug vēl intensīvāk, ik gadu parādās 4–7 romāni, 1938. gadā pat astoņi. Ražīgākās romānistes ar vismaz trim romāniem ir Ivande Kaija, Lūcija Zamaiča, Aīda Niedra, Emīlija Prūsa, Elīta, Vera Ziemeļniece, Elvīra Kociņa un Paula Balode.

Kartēšanai atlasīti 30 romāni. Kopumā romānu korpusu veido apmēram 80 romāni, no kuriem 18 publicēti tikai periodikā. Tas daļēji izskaidrojams ar to, ka jau tapšanas gaitā romāni nodomāti publicēšanai turpinājumos sievietes auditorijai paredzētajos žurnālos kā “Sievietes Pasaule”, “Zeltene” vai populārāajā presē (“Atpūta”, “Pēdējā Brīdī”). Pirmais zināmais romāns, kura autore ir sieviete un kas literatūrvēsturē marķēts kā romāns, latviešu valodā publicēts 1909. gadā, tas ir rakstnieces un komponistes Paulas Līcītes romāns “Lida Erik” ar apakšvirsrakstu “Kāda cilvēka dienasgrāmata” (ieziņīgi, ka sieviete ir arī izdevēja Berta Ēķis, kas ir reutums tā laika grāmatniecībā). Salīdzinot ar publicēto rakstnieku vīriešu romānu hronoloģiju, 1909. gads ir vēlīns, proti, kopš 1873. gada, kad publicēts pirmais latviešu valodā sarakstītais oriģinālromāns, grāmatās un presē latviešu lasītāju sasnieguši vairāk nekā 70 romāni, kuru autori ir vīrieši.

Pirmo trīs romānu (Līcītes “Lida Erik”, Tīrzmaliertes “Zem dzimtenes debesīm” un Kaijas “Iedzimtais grēks”) kartējums raksturo dažādo pasaules uztveri un sievietes pozīciju līdz Pirmajam pasaules karam. Tīrzmalierte iezīmē paaudžu atšķirības, uzsver savas paaudzes pieķeršanos dzimtenes zemei, pretstatot jauno paaudzi, kas dodas studēt uz Krieviju vai strādāt uz Ameriku bez sirdssāpēm par aiziešanu no dzimtās vietas, viņas romāna darbības vieta ir tikai Latvijas lauki. Savukārt Paulas Līcītes romānā Eiropas pilsētu pievilksanas spēku sevī iemieso varonis vīrietis, kura dienasgrāmatas ieraksti ir romāna pamatā. Viņam nemitīgi ir vilkme doties, ceļot, baudīt Parīzi, Berlīni, Venēciju, Florenci, Mīnheni, Romu. Savukārt Lida Erik, daudzsološa mūziķe un dziedātāja, klausās šī varoņa, sava mīlnieka, stāstos, bet pati lielākoties paliek inerta un savai pazīstamajai videi piesaistīta. Tā nav nejaušība, jo Paula Līcīte šo romānu uzraksta uzreiz pēc ģimnāzijas beigšanas 1907. gadā, atsaucoties uz žurnāla “Stari” izsludināto konkursu. Viņa vēl nav bijusi ārpus Latvijas, romāna pamatā ir iztēle un laikrakstos, žurnālos un dailliteratūrā iedvesmoti motīvi un vietu apraksti. Varoņa monologi ir tam spilgts piemērs: “Esmu bijis Berlīnes nacional-galerijā, kur nosēdēju veselām dienām krāsu karaļa Bocklina darbu priekšā... Pārstaigāju Harcu, ieelpoju svaigo sveķaino smaršu, apbrīnoju jautro Ilzi, par kuru Heine dzied tik brīnišķīgi... Biju Parīzē, – mans pirmais gājiens bij uz Luksemburgas muzeju, kur atrodas Rodēna darbi... Esmu iepazīsies ar Parīzes nervozo, pārsmalcināto dzīvi, kurai pat dienā ir krēslaina nokrāsa, – bet vakarā viņa mirdz kā neīsts zelts elektriskā gaismā ... Esmu dažu labu nakti nosēdējis līdz ar biedriem restorānos, kafejnīcās un klausījies, ko man stāsta krāsotas lūpas un apvilktas acis... Biju Drezdenes ainu galerijā, kur sajūsminājos par Rafaela madonnām... Bet visilgāk uzkavējos Itālijā... Gribēju pilnīgi izjust viņas mirdzošo, pasakaino burvīgumu...” Paula Līcīte caur Lidu Erik un viņas mīļoto

parāda konfliktsituāciju, ko veido tēlu dzimumnosacītās, dažādās dzīves uztveres un vēlmes, dažādie ģeogrāfiskie un kultūrtelpas horizonti. Šo skaidro arī Sintija Enlo (*Cynthia Enloe*): “Daudzās sabiedrībās sievišķība ir definēta kā turēšanās pie mājām. Turpretim vīrišķība ir bijusi ceļošanas pase. Feminisma ģeogrāfi un etnogrāfi ir uzkrājuši pierādījumus, kas atklāj, ka galvenā atšķirība starp sievietēm un vīriešiem neskaitāmās sabiedrībās ir bijusi atļauja ceļot prom no vietas, kas tiek uzskatīta par “mājām” (Enloe, 2000: 21). Līcītes romānā sievietē, talanta ziņā līdzvērtīga, ir tēlota šajā pasīvajā lomā, un “ārzesmes” tekstā kļūst par lokāciju, kas iemieso vīrieša sajūsmu un piedzīvojumus.

Savukārt Ivande Kaija līdz pirmā romāna tapšanai savu redzesloku jau bija krietni paplašinājusi ārvalstīs, klausījusies filozofijas lekcijas Bernes, Leipcigas un Sorbonnas Universitātē, apceļojusi Eiropu. Šī pieredze ienāk arī viņas romānos, varones dodas studēt, ceļo uz ārzemēm ar alkām redzēt Eiropas kultūrvietas, arī kāzu ceļojumā. Tieši Iviandes Kaijas romāni nodrošina, ka biežāk piesaukto valstu un pilsētu saraksta augšgalā ir Itālija, Šveice, Austrija un attiecīgi Venēcija, Cīrihe, Tirole, turpat arī Vācija un Krievija ar Berlīni un Maskavu. Jauna sievietē, kas dodas studēt, ir būtisks tēls sieviešu prozā. Studente tiek uzskatīta par strīdīgu kultūras simbolu, jo viņa vienlaikus iemieso gan sieviešu emancipācijas centienus, gan vīriešu bažas par sociālajām pārmaiņām un modernitāti, kas transformē tradicionālo sievietes lomu, maina jaunas sievietes dzīves prioritātes (Mazon, 2000). Intelektuālās vienlīdzības centieni rada atbalsis ne tikai vīriešu autoru satīrās, studentes tēls tika sentimentalizēts vai trivializēts arī sieviešu autoru sižetos. Īpaši raksturīgi tas ir 20., 30. gados, kad sievietēm studijas līdz ar Latvijas Universitātes atvēršanu ir daudz pieejamākas, un stāstu/romānu galvenais fokuss no pašām studijām novirzās uz studentu dzīves piedzīvojumiem, iemīlēšanos, nejaušu grūtniecību, pašnāvības mēģinājumiem u. c.

Elvīra Kociņa, tāpat kā Aida Niedra un vēl vairākas autore, netiecas romānos precīzi nosaukt vietas, iztiekot ar dalījumu “pilsēta” un “lauki” vai izdomājot savus, dabā neeksistējošus nosaukumus vietām, taču, ja romāna darbība iesniedzas ārpus Latvijas, autore kļūst konkrētāka un ģeogrāfiski detalizētāka. Kociņas romāns “Pēdējā laime” (1937) ir vēl viens piemērs sieviešu ceļojumu motivācijai – ceļot, lai mainītu dzīvi, lai aizbēgtu no ikdienas, vilšanās, rutīnas. Romāna galvenā varone Elga strādā monotonu mašīnrakstītājas darbu ministrijā un ir saderinājusies. Sarežģījums sākas līdz ar līgavaiņa vēstuli, kas vēstī, ka viņš Elgu pamet. Pārdzīvojumu iespaidā saasinās tuberkuloze, un ārsts iesaka doties uz sanatoriju. Varone, izmantojot kāzām un kāzu ceļojumam nodomātos ietaupījumus, dodas cauri Eiropai uz Bulgārijas pilsētu Varnu Melnās jūras krastā. Epizode, kurā Elga izlemj, ka nedosies uz konkrētu sanatoriju, bet brauks, kur ir saule, silta jūra, mūzika un smiekli: “Mana sirds iepukstas priekā. Man vēl drusku atlicis prieka. Drudzaini meklēju Eiropas karti. Uz Franciju, Itāliju, nē – gribas uz austrumiem, kur vairāk noslēpumu. Braucu ar pirkstu pa karti līdz Melnai jūrai. Bulgārijas krasts. Kūrorts Varna. Turp var braukt caur Bukaresti līdz Konstancei, ar kuģi pa Melno jūru uz Varnu. Pēc vasaras atgriezties caur Istambulu, Sofiju, Budapeštu.” Šo iecerēto maršrutu Elga arī veic, autore nosauktās vietas rūpīgi ievijusi romāna sižetā. Kā atzīmējis Jānis Klīdzējs, Elvīra Kociņa tajos gados pati ir daudz ceļojusi pa Eiropu, Sorbonnā kādu laiku studējusi mākslas vēsturi, un “savus romāna varoņus, latviešu cilvēkus Elvīra Kociņa ievēd Eiropas kultūras ainavā un domu līmenī. Daži no viņas tēlotiem cilvēkiem romānos ir citu tautu piederīgie, un tie tiek saistīti ar latviešu cilvēku gaitām pār dzīvojumu kopībā” (Klīdzējs, 1972).

1. attēls. Tekstu korpusa kopīgā kartē.

Līdzīgi arī Hilda Vika, kura savos stāstos gandrīz nekad nav pārkāpusi Latvijas robežas, romānā “Laimīgā dziesma” (1939), tēlodama kādas latviešu ekskursantu grupas piedzīvojumus Itālijas ceļojumā, ievij daudz no pašas redzētā un piedzīvotā ceļojumā uz Itāliju 1938. gadā, no kura pārbrauc pilna jaunu ideju gan glezniecībā, gan rakstniecībā. Viens no rezultātiem ir šis romāns, kurā Itālijas dabas un mākslas iespāidi kalpo par fonu spilgtiem cilvēku tēliem. Kā norāda Lidija Pērļupe recenzijā: “Te varētu minēt smagos traģiskos pārdzīvojumus krāšņajā, zeltainajā Palerno pilsētā vai humorisko, viegli drastisko kauiņu Dženovas kapsētā, kur Varduks bildina Mariannu; neaizmirstama ir arī Anitras iekšējā pārtapšana, kļūstot pa Monrealas domu un raugoties slavenajos mākslas darbos” (Pērļupe 1942). Itālijas ceļojums iedvesmojis arī Emīliju Prūsu, romānā “Itāliete” (1927) viņa tēlojusi kādas Rīgā pārvestas itāliešu meitenes likteni un mīlas pārdzīvojumus, precīzi atsaucoties uz apmeklētajām vietām un objektiem. Gandrīz visos gadījumos sievietes prozā ienāk lokācijas, kuras ir konkrētās valsts vai pilsētas apskatīšanai ieteicamo vietu sarakstā, kas saskan ar to, ko secinājusi Līsbeta Larsone (*Lisbeth Larsson*), analizējot Virdžīnijas Vulfas literāro ģeogrāfiju. Proti, Vulfa, atšķirībā no Čārlza Dikensa, izvēlas Londonu parādīt caur atvērtām, drošām, atpazīstam vietām, netēlojot netīkamus un neuzticamus rajonus un nomales. Larsone to sasaista ar Jaunās sievietes konceptu un pilsētu kā radošu un uz jauninājumiem (inovāciju) vērstu, izvirzot tēzi, ka vieta var apturēt (*suspend*) iedibināto dzimumu kārtību, diskrimināciju un izslēgšanas mehānismu, piedāvājot dažādību un iespēju kaut kam jaunam (Larsson, 2017: 12). Var secināt, ka romānos rakstnieces izvērstāk, ļaujoties literārajai fantāzijai un nereti autobiogrāfiskajai pieredzei, apceļo dažādas vietas un objektus, detalizēti iedarinot sievietes tēlos ar konkrēto telpu saistītās emocijas, fizisko un intelektuālo tvērumu.

2. attēls. Romāņu korpusa karte.

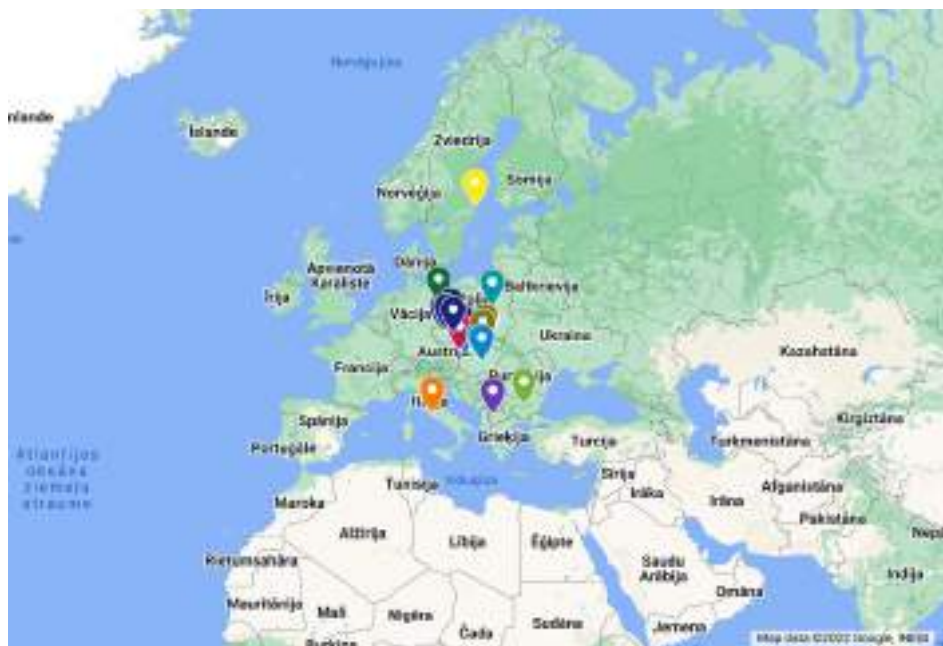
3. attēls. Īspras korpusa karte.

Mobilitāte, literārā ģeogrāfija un autobiogrāfiskums: Martas Grimmas piemērs

Izmantojot digitālās tehnoloģijas un rīkus, mēs varam veidot digitālas kartes un noteikt vietvārdu skaitu, taču tikpat būtiska ir spēja atklāt niansētās attiecības starp ģeogrāfiski telpisko modeli un teksta nozīmi – tādēļ būtiski ir interpretēt darbību vietu nozīmes tekstos. Piemēram, vietvārdi, veidojot stāstījuma un ģeogrāfisko telpu, vienlaikus rosina un veicina konotācijas, kas radušās plašākā kultūras aprītē (Heuser 2016: 27) (piem., Parīze, arī Berlīne, Sanktpēterburga) un kurām iespējams piekļūt ar tuvlasījumu, tāpat telpiskajiem elementiem un struktūrām ir dažādas funkcijas tekstā (piem., nosaucošā, emociju blīvumu raksturojošā), kuras iespējams atšķetināt vien tuvlasījumā.

30. gados Latvijas periodikā bieži redzams Martas Grimmas (1901–1983) vārds, viņa raksta daudz – gan dzeju un prozu, gan ceļojumu aprakstus un recenzijas. Grimma pazīstama arī kā pirmā latviešu un čehu kultūrsakaru īstenotāja (Zeile 1993), čehu literatūras tulkotāja, pētniece un popularizētāja (Štolls 2015:119). Pēc studijām Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē Romāņu un ģermāņu filoloģijas, vēlāk Baltu filoloģijas nodaļā (1920–1926), paralēls subasistentes darbs pie nodaļas dekāna profesora Jāņa Endzelīna, kam seko laulības ar Endzelīnu, un piedzimst meita Līvija. 1929. gadā Kultūras fonda piešķirtā 500 latu studiju stipendija Grimmam paver ceļu uz Prāgas Kārļa universitāti, kur viņa studē ģermāņu, romāņu un slāvu salīdzināmo literatūrzinātņi (filozofijas maģistres grāds 1931. gadā). Vēlāk studiju stipendiju piešķir arī čehi. Grimma savās atmiņās raksta: “1929. gada maijā ar sažņaugtu sirdi iekāpu Zemgales vilcienā, lai dotos caur Varšavu uz Prāgu, jo Latvijā man palika vienīgā dvēselīte visā pasaulē – maza saslimusi meitiņa. Taģad vajadzēja dienu un nakti strādāt, lai aizmirstu bērna prombūtni” (Grimma 1935). No Prāgas viņa apceļo Centrāleiropu, un gan Prāga, gan apmeklētās vietas ienāk Grimmas literārajos darbos – dzejā, stāstos un romānā. Šajā raksta daļā, pievēršot uzmanību Grimmas prozā attēlotajām vietām, salīdzinām rakstnieces Čehijas perioda biogrāfisko karti (skat. 4. attēlu), kuras pamatā ir ceļojumu aprakstu grāmata “Čehoslovākijā” (Autores izdevums, 1933), Grimmas atmiņas “Manas studijas ārzemēs” (Latviete, Nr. 5, 1935) un “Mans dzīves stāsts” (Karogs, Nr. 11, 1981) un viņas literāro darbu karti (skat. 5. attēlu), kāda tā parādās stāstos (krājumā “Kad Donava šalc”, autores izdevums, 1934) un romānā (“Sirds saulgrieži”, Sievietes Pasauļe, 1938). Lai arī ģeogrāfija tiek uztverta kā reāla telpa, turpretī rakstnieces radītā telpa kā izdomāta, jo “telpas, ko rada rakstīti vai runāti vārdi, ir iedomātas pasaules, pat ja tās atsaucas uz fiziskām telpām” (Wells 2005: 80), ģeokritika aicina jautāt, kāpēc šīs vietas ir svarīgas. Salīdzinot biogrāfisko un literāro karti, sievietes tēlus un viņu attiecības ar vietām, kurās viņas darbojas un caur kurām viņas pārvietojas, iezīmējas paralēles, kas ļauj izdarīt secinājumus par konkrēto vietu nozīmi Grimmas tekstos. Tieši pārvietošanās, mobilitātes iespējas, attēlojot sievietes telpas paplašināšanos un vēlmi pēc sociālās vienlīdzības, Grimma ieraksta savu *geo-parler femme*.

Lasot Grimmas ceļojumu aprakstu grāmatu “Čehoslovākijā” un viņas publicētās atmiņas periodikā, iespējams izsekot vismaz daļai no vietām, kuras rakstniece apmeklējusi. Studiju laikā Prāgas Kārļa universitātē Grimma dzīvojis Prāgas rajonā Žižkovā un labi pārzinājusi

4. attēls. Martas Grimmas biogrāfiskā karte.

5. attēls. Martas Grimmas prozas korpusa karte.

arī citus pilsētas rajonus un nozīmīgākās celtnes, kā arī vērojusi Prāgas izplešanos. Ceļojumu aprakstā Grimma raksta: “Kad maijā iebrauc Prāgā, tad vēl attālos kvartālos – Bubencos, Dejvicē, Žižkovā u. c. bija tikai lauki un tūrumi. Tagad – atgriežoties – atradu tur veselās jaunās pilsētas, kas stiepās līdz attālai Zbraslavai u. c. pilsētām.” (Grimma 1933) Šajā laikā viņa Čehiju un Slovākiju izbraukājusi “krustām, šķērsām, apmeklējot kādas 20 pilsētas” (tai skaitā Turnovu, Pilzeni, Marienbadi u. c.) (Grimma 1933). Tāpat Grimma pabijusi gan Austrijā un Vācijā, gan Itālijā un Ungārijā. Taču, kā viņa raksta savās atmiņās, ceļojumu aprakstā nav bijis iespējams atklāt emocijas, kādas pārdzīvotas šajā laikā, atzīstot, ka emocionālos stāvokļus, lai arī ne pilnīgi, tomēr vieglāk bijis izteikt literatūrā (Grimma 1981). Grimma prozā izmanto arī ģeogrāfiskas vietas kā stāstījuma stratēģijas, atklājot emocijas un jūtas, kuras nav bijis iespējams izteikt citās formās.

Krājumā “Kad Donava šalc” iekļautajos stāstos darbība lielākoties norisinās ārpus Latvijas. Elza Grāvīte recenzijā par krājumu raksta, ka svešo zemju izteiktā klātbūtne “pat it kā aizēno dzimtenes skaistumu un mātes valodas saulainību” (Grāvīte 1934). Galvenās varones ceļo ne vien maršrutā Rīga–Varšava–Prāga – divos no sešiem stāstiem tās līdzīgi kā pati autore brauc uz Prāgu papildināties studijās –, bet arī apmeklē Itāliju, dodas uz Alpiem un Tatriem Slovākijā, iezīmējot maršrutu, pa kuru pārvietojušies arī Grimma. Viņas radītie tēli atrodas pastāvīgā kustībā un, kā raksta Grāvīte: “ir trauksmaini ideālisti, intelektuālisti, kurus vislabāk spēj apmierināt – perpetuum mobile” (Grāvīte 1934). Galvenais tēloto sieviešu nemiera cēlonis ir mīlestības radītas ciešanas, kas liek viņām traukties uz dažādām pasaules vietām cerībā atrast sevi un savu vietu. Būtiska stāstos ir gan sievietes ierobežotās sociālās pozīcijas atklāšana, gan viņas vēlmes un kaislības, iekšējā emocionālā dzīve, kuras attēlojuma dēļ sava laika kritikā Grimmas stāsti anonīmi vērtēti kā “neapvaldītā valodā uzrakstīti”, “piebārstīti ar dažādiem spriedelējumiem, mīlestības skumju pārdzīvojumiem, erotiskiem sapņojumiem” (V.: 1934). Ja Prāgas un citu Centrāleiropas vietu karti Grimmas prozā, atsaucoties uz Velsu, iespējams interpretēt kā ģeogrāfiski kodētu valodu, kas iezīmē konkrētas ģeogrāfiskās vietas tieši sieviešu darbības izpaušmei (Wells 2005), literārās ģeogrāfijas un stāstu melodramatisko sižetu mijiedarbi iespējams interpretēt kā “slepenu valodu”, kas palīdz autorei izteikt arī autobiogrāfiskas jūtas un pieredzi.

Stāstā “Čehu meitenes stāsts” skartās tēmas saistītas ar sievietes pozīciju sabiedrībā pēc laulībām, kas nozīmē sievietes ierobežojumu privātajā telpā, grūtniecības pieredzi, kā arī sievietes izvēli starp savām vēlmēm un upurēšanos vīrieša labā. Tas ir sakāpinātu kaislību pilns melodramatisks stāsts par jaunu meiteni, kura labi apzinās savu ierobežoto stāvokli. Uztverot laulību kā “cilvēcības zaudēšanu”, viņa atklāj vidusšķiras un augstākās sabiedrības tikumus, kur ārēji valda galantas manieres, bet patiesībā – liekulība, netikumība un brutālitate. Stāstā smalki kartēta Prāga un tās apkārtnē – gan Kārļa universitāte un Žižkova (rajons, kur Grimma mitinājās studiju laikā), gan Vāclava laukums un Vltavas upe, gan apkārtnes parki un pilis. Čehu meitene apceļo arī Austriju (Vīni) un Ungāriju (Budapeštu). Tekstā ietverts arī ceļojuma apraksts, kurā atzīmētas aplūkotās vietas – katedrāles, pilis un mākslas muzeji –, uzsverot, ka vēstītājai, kura to redz un fiksē, viss ir vienaldzīgs lielo pārdzīvojumu dēļ, kas saistīti ar nākamajām laulībām, kuras viņa redz kā upurēšanos līgavaiņa labā. Stāsta melodramatiskais sižets ir sakāpinātu emociju piesātināts – skumjas, dusmas, izmisums,

prieks, laime, grūtsirdība, ķermeniskas gaidību moka u. tml. rāda galvenā tēla iekšējo emocionālo dzīvi, nopietni uztverot jūtas, tai skaitā arī neapmierinātību un trauksmi. Šāds tēlojums sasauca ar feministisko kritiķu Sandras Gilbertas un Sūzenas Gubāras rakstīto par romānu “Džeina Eira”, kuras varoni autore apveltījusi “ar nepārvarami spēcīgām kaislībām, kas ne vienmēr ir racionālas un kuras bieži vien nav iespējams formulēt valodā” (Gilbert, Gubar 1977: 357). Feministiskās kritiķes uzsvērušas melodrāmas potenciālu uzdot jautājumus par sievietes pozīciju patriarhālajā kārtībā un patriarhālās kārtības atmaskošanā, kas ir arī būtiska Grimmas stāsta iezīme.

Savukārt stāstā “Noslēpums” parādās jūtas mātei, kura aizbraukusi uz ārzemēm studēt, mājās atstājot mazu puisīti. Intensīva nodošanās darbam palīdz aizmirst ilgas pēc bērna: “Sākumā ārzemēs jutos kā pazudusi. Milzīgā, drūmā Ziemeļu Roma apraka mani kā kapā. Noīrēju mazu mēbelētu istabiņu Masarika kundzes namā. Dzīve šeit bija neparasti dārga, bet stipendija – maza. Tomēr ikdienas rūpes bija nieks, salīdzinot ar psihiskajām ciešanām. Tādēļ jo aizrautīgāk nodevos darbam, praktizējot Prāgas slimnīcās un klausoties Kārļa Universitātē medicīnas profesorus.” (Grimma 1934: 21) Arī šajā stāstā parādās konkrētas Prāgas vietas: Prāgas Kārļa universitāte, Stromovka – liels parks Prāgas Bubenečas rajonā, Vltavas upes palienē: “[v]akar, svētdien, iedomāju Tevi, manu mazo zilīt, kad redzēju šeit Prāgā mazos bērniņus pa Stromovku skaidrām” (Grimma 1934: 22); baroka bibliotēka Klementīnums – “[v]eltī viņš man seko visās auditorijās, laboratorijās, bibliotēkās, koridoros, akadēmiskā namā Strachovā, bibliotēkā Klementīnumā” (Grimma 1934: 23) u. c. Stāsta “Kad Donava šalc” vēstītāja, nelaimīgas mīlestības vajāta, dodas uz Prāgu, kur fanātiski nododas medicīnas studijām, cerot, ka darba radītais nogurums ļaus aizmirst ilgas pēc mīļotā. Ieskanas arī vēstītājas vēlme ar iegūtajām zināšanām būt sabiedrībā noderīgai: “Tagad augu dienu pavadu plašās slimnīcās un tvanīgās laboratorijās. Papildinos anatomikumā. Specializējos sieviešu ginekoloģijā. Varbūt kādreiz spēšu palīdzēt nabaga sievietēm – savām māsām. Darbs ir nogurdinošs līdz dullumam, bet sirds ilgas viņš nespēj apslāpēt. Naktīs studēju zinātniskās grāmatas, jo bieži neguļ.” (Grimma 1934: 58) Arī šajā tekstā kā būtiskas minētas konkrētas vietas Prāgā, piemēram, dzelzceļa stacija, atkārtoti parādās Kārļa universitāte, Rīģera dārzs. Grimma caur biogrāfisku un sievietes skatījumu kartē Prāgu kā sievietes apdzīvotu vietu, kurā sievietes brīvi pārvietojas un kas piesātināta ar emocionālu un ķermenisku pieredzi.

Centrāleiropas iespaidi Grimmas daiļradē ir ceļojošā tēma, tā ienāk arī viņas vienīgajā romānā “Sirds saulgrieži” (1938), atklājot virkni autobiogrāfisku iezīmju, kas nozīmē, ka vēl pēc desmit gadiem autore vēlas savus iespaidus transformēt fikcijā, ierakstīt sevi un sev pietuvinātos cilvēkus literāros tēlos, savā ziņā padarīt par leģendu laiku, kas pavadīts Čehijā un citās Centrāleiropas valstīs (skat. 6. att.). Vairāki teikumi un detaļas romānā ir precīzi pārņemti no rakstnieces autobiogrāfijas. Romāns publicēts žurnālā “Sievietes Pasaule”, tā arī nekad nav publicēts grāmatā, nav izpelnījies nevienu atsauksmi vai recenziju. Strukturēts 29 nodaļās, tas izvada cauri galveno varoņu dzīvei apmēram 15 gadu garumā. Divi galvenie sieviešu tēli ir Linda Selga un Silvija Akmeņkalne, katrā autore iemiesojusi vairākas autobiogrāfiskās līnijas. Caur divdesmit gadus vecās jauniešas Lindas tēlu autore izstāsta autobiogrāfiski blīvu vēstījumu par jaunu censoni Lindu Selgu, kurai studijas ir dzīves papildījums un nākotnes apsolījums un kura no trūcīgas ģimenes provincē nāk ar saukli: “Uz Rīgu! Uz augstskolu! Ar pāris

6. attēls. Martas Grimmas prozas korpusa karte: Centrāleiropa.

latiem kabatā un mazu sainīti rokā, bet toties ar spēcīgu gribu un sajūsmā kvēlošu sirdi — iekarot dzīvi!” Pat studiju virziens ir tieši tāds pats kā pašai Grimmai, proti, ģermāņu un romāņu filoloģija, ar laiku pievēršoties baltu filoloģijai, arī pieredzētais naudas trūkums un izsalkums, pārslodze, savienojot fizisku darbu ar intelektuālu piepūli, sakrīt ar Grimmas biogrāfiskām skicēm. Savukārt 28 gadus vecajā Viestura teātra primadonnā Silvijā Akmeņkalnē autore izvēlas ievīt savu dzīves posmu, kas saistās ar Kultūras fonda stipendiju un došanos izglītoties uz ārzemēm, romānā – vokālajām un aktiermākslas studijām Prāgā. Stipendija ir ļoti gaidīta, jo ļauj izrauties no personīgās dzīves sarežģījumiem, ierastās sabiedrības, sākt jaunu dzīves posmu. Pirms meistarklasēm viņa izmanto laiku, lai apceļotu Vakarēiropu: “Silvija traucās prom ar visu sirdi un dvēseli. Prom, prom kalnos, svešzemju dabā, kur neviens to nepazīst un neatgādina tai viņas sāpes. Kas par sāpēm?! Viņa smējās. Tomēr viņu pašlaik nevilināja cilvēki. Labāk prom mežonīgos kalnos, kur daba neviltota, kur cilvēku naidis viņu nespiedz. Izbraukusi cauri Varšavai un mākslīgi apguņotai Prāgai, kur atkal bija dzirdams lielpilsētas troksnis, viņa devās, pa ceļam uz Vīni un Slovākiju, uz Bratislavu un Čehoslovākijas-Ungārijas robežjoslu, uz Augstajiem Tatriem, pa reizei izbraukdama uz Bratislavu, Vīni vai Budapeštu, kur noskatījās vasaras sezonas izrādes. Viņas rīcībā atradās otrās klases ērtās

ceļojumu kartes, visos virzienos jeb kurā laikā, kā Čehoslovākijas, tā Ungārijas robežās.” (Grimma 1938) Šis maršruts gandrīz precīzi atbilst pašas Grimmas ceļojumam. Katras valsts vai pilsētas pieminējums romānā nav izvērstis, izņemot Tatrus. Romāns tādējādi papildina un padziļina Tatru iespaidu uz Grimmu, kas aprakstīts gan īsprozā, gan dzejoļos ar Tatru tematiku. Arī romānā ienāk ķermeniskais gan caur sieviešu tēlu vizuālo raksturojumu sasaistē ar sajūtām un notikumiem, gan salīdzinājumos, piemēram, starp Silvijas tipisko ziemeļnieces uzbūvi un dienvidniecēm čehietēm: “Gan trenējusies ritmikā, plastikā, zviedru un skolu sistēmā un dažādos dejasursos, Silvija ar savu prāvo latvietes augumu tikko patapa līdz Slovērijas nīprajām studentēm, kas kā kalnu kazas akrobātiski lēkāja no klinčiem uz klinčiem. [...] Šis kāpiens nepieradušajai Silvijai prasīja pārcilvēcīgus spēkus, lai gan viņa bija sportiste. Seja un krūtis viņai dega dzīvās ugunīs, bet tūristu apģērbs viņas slaidās ziemeļnieces augumu tik labi izcēla. Viņai bija Milosas Venēras stāvs un slaidās bezkraiņās kājas ar smalkajiem ceļgaliem nu bija redzamas visā pilnībā.” (Grimma 1938) Tatru klimats, tā neparedzamība, kam Silvija nav sagatavojusies un ikvienā epizodē salst “savos plānajos tērpos”, spilgti notēlots caur subtropisko lietu, kas “lija gāznēm, piecas dienas un nakts no vietas. Kalnu ceļi pārplūda kā upes. Laukā nevarēja spert ne kāju.”

Eiropas kultūras metropoles Prāga, Vīne, Bratislava ienāk caur šo pilsētu teātriem, kur Silvija gatavojas uzstāties vai debitēt. Iekļaušanās teātros prasa ne tikai smagu darbu ar savu vokālu un aktiermeistarību, bet arī valodas zināšanas, piemēram, Bratislavas teātrī “slovaku akcents tai nebija pārvarams, viņa savā lomā uzstājās franciski” vai, gatavojoties “izrādēm Prāgā, centīgi studējama franču, čehu un slovaku valodas; arī vācu, jo gribēja uzstāties Vīnē. Tikai ungāru valoda viņai nepadevās, tā bija par daudz grūta.” Ja valodiskā ziņā ir jāpieslīpējas, tad gluži pretēji ir ar temperamentu. Grimma romānā ieraksta savu redzējumu, ka dienvidos nevienam uz skatuves neimponēja straujums, “te uzvarēja ar intuitīvo dvēselīgo tēlojumu. Visus saistīja Silvijas neparastais ziemeļniecisks jaunavīgums un saldā daiļskanīgā balss”, savukārt vizuālajā tēlā “vienkāršība uzvarēja visstingrāko kritiku. Viņas frizūra bija gluda kā lakota ar celiņu vidū un zelta sprogām pār pakausi.” (Grimma 1938) Jāpiebilst, ka teātris allaž bijusi Grimmas aizraušanās, pati sapņojusi kļūt par aktrisi un piedalījusies dramatiskajosursos, arī ceļojuma aprakstā tam veltītas vairākas nodaļas, jo viņai bijusi brīvbiļete, ar kuru var apmeklēt visas teātra izrādes. Romāns blīvi daiļdarba formātā atklāj Grimmas autobiogrāfiskās detaļas jau ar distancētāku skatījumu laikā un telpā, savā veidā traktējot kā leģendāru šo mobilitāti, intensīvo ģeogrāfisko vietu un sabiedrības tvērumu un sievišķo pieredzi, kas saskan jau ar iepriekš šajā rakstā nostiprināto *geo-parler femme* teorētisko un tekstuālo pieeju.

Noslēguma piezīmes

Rakstnieču biogrāfiju un literāro darbu ģeogrāfijas izpēte ir daudz plašāks un sarežģītāks uzdevums, nekā to iespējams izvērst vienā rakstā, pirmkārt, jau tādēļ, ka pats ģeogrāfijas jēdziens ir piesātināts ar daudzām niansēm, sākot no kartogrāfijas, telpiskās pārvietošanās, trimdas un ekspatriācijas līdz topogrāfiskām identitātes metaforām, kartēšanai un ķermenim. Šajā rakstā

iezīmēti vien daži no aspektiem, parādot, ka pārvietošanās, sieviešu mobilitāte ietekmē vietas, kas ienāk arī viņu literārajos darbos – aplūkotojos piemēros latviešu rakstnieču prozā biogrāfiskās un literārās kartes pārklājas.

Izmantojot digitālās kartēšanas rīkus un metodes, iespējams pārdomāt ne tikai telpiskās kop-sakarības, bet arī spriedzi, kas saista literāros tekstus ar rakstniecēm un materiālo pasauli, un stāstījuma stratēģijas, kurās rakstnieces izmanto ģeogrāfiju kā slepenu vai kodētu valodu, lai pārraidītu emocionālu vai simbolisku nozīmi, atklājot, ka prozas ģeogrāfija nozīmē vairāk nekā tikai garuma un platuma grādus. Balstoties ģeokritiskajā pieejā, konkrēti *geo-parler femme* skatījumā, pievērsta uzmanība autorei un viņas radīto sieviešu tēlu ģeogrāfiskajai pieredzei, kas atklāj fiziskās ģeogrāfijas un literārās ģeogrāfijas (Martas Grimmas gadījumā Centrāleiropas, īpaši Prāgas) pārklāšanos.

Lai arī salīdzinājumā ar īsprozu romāni ir šķietami pateicīgāki, lai ievītu plašāku ģeogrāfiju sava apjoma un dažādo iespējamo sižeta līniju dēļ, tomēr autorei sievietes ne tik bieži to izmantojušas. Sieviešu romāniem nav arī tipiski, ka autorei izvēlētos tēlot vietas, kur pašas nav bijušas. Izņēmumi, protams, ir, bet tad tās mēdz būt vai nu vietas, kas tiek pieminētas, bet nav romāna darbības vietas (Aīdas Niedras romāni), vai arī romāns rekonstruē senvēsturi, notiek laikā un vietās, kas ir vairākus gadsimtus pirms autorei dzīves laika (Kaija, Dzintarzeme). Salīdzinājums ir viena no galvenajām priekšrocībām, ko piedāvā teksta kartēšana, veidojot konkrētas ģeotelpas izvilcumu dažādos viena vai vairāku autoru daiļliteratūras darbos.

- Brousseau, Marc (2017). In, of, out, with, and through. New perspectives in literary geography. *The Routledge Handbook of Literature and Space*. London and New York: Routledge, pp. 9–28.
- Daija, Pauls; Kalnačs, Benedikts (2019). The Geographical Imagination in Early Twentieth-Century Latvian Novels. *Primerjalna Književnost*, No. 42(2), pp. 153–171.
- Daija, Pauls; Kalnačs, Benedikts (2019). Exploring Space and Place in Literature: Towards Digital Analysis and Literary Mapping in the Context of Latvian Cultural History. *Colloquia*, No. 42, pp. 67–83.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2022). Jelgavas meitene pasaulē: ieskats rakstniecies Indras Gubiņas dzīves ģeogrāfijā. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, 27. Liepāja: LiePA, 253.–268. lpp.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2020). Rīga Andreja Johansona dzīves un daiļrades kartē. *Letonica*, Nr. 42, 50.–65. lpp.
- Enloe, Cynthia (2000). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics. 1989*. Berkeley: University of California Press.
- Hones, Sheila (2010). Literary geography and the short story: setting and narrative style. *Cultural Geographies*, No. 17(4), pp. 473–485.
- Klīdzējs, Jānis (1972). Rakstniece ar iekšēju redzīgumu. *Latvija*, 11.11., 3. lpp.
- Gailīte, Angelika (1927). *Grēcinieces*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Gailīte, Angelika (1936). Vienpusīgs vēstījums. Jānis Ķelpe (sast.).
- Sieviete latvju rakstniecībā*. Jelgava, 80.–89. lpp.
- Gilbert, Sandra, Gubar, Susan (1979). *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Grāvēte, Elza (1934). Kritika. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 3.
- Grimma, Marta (1933). Čehoslovākijā. Autores izdevums.
- Grimma, Marta (1934). *Kad Donava šalc*. Autores izdevums.
- Grimma, Marta (1935). Manas studijas ārzemēs. *Latviete*, Nr. 5, 87., 88. lpp.
- Grimma, Marta (1981). Mans dzīves stāsts. *Karogs*, Nr. 11, 148.–152. lpp.
- Grimma, Marta (1938–1939). Sirds Saulgrieži. *Sievietes Pasaule*, Nr. 1–12, 1938, Nr. 1–2, 1939.
- Larsson, Lisbeth (2017). *Walking Virginia Woolf's London: An investigation in literary geography*. London: Palgrave Macmillan.
- Mazón, Patricia M (2000). “Fräulein Doktor”: Literary Images of the First Female University Students in Fin-de-Siècle Germany. *Women in German Yearbook: Feminist Studies in German Literature & Culture*, 16.1, pp. 129–150.
- Moretti, Franco (2005). *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*. London & New York: Verso.
- Pērļupe, Lidija (1942). Hildas Vikas romāns “Laimīgā dziesma”.
- Daugavas Vēstnesis Literātūrai un Mākslai*, 09.08., 1. lpp.
- Piatti, Barbara, Bär Hans Rudolf, Reuschel, Anne-Kathrin, Hurni, Lorenz, Cartwright, William (2009). Mapping Literature: Towards a Geography of Fiction. William Cartwright, Georg Gartner, Antje Lehn (eds.). *Cartography and Art*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, pp. 177–193.
- Rūmane, Anna (1902). Iz Dienvidiem. Jūras spēkā. *Pēterburgas Avižu Literāriskais pielikums*, 01.05., 275., 276. lpp.
- Scriber, Mary Suzanne (1997). *Writing Home: American Women Abroad, 1830–1920*. Charlottesville and London: University Press of Virginia.
- Štolls, Pāvēls (2015). Marta Grimma un čehu rakstnieču daiļrade. *Dzimums, literārā konvencija un jaunrade. No Baroka līdz postmodernismam*. LU Akadēmiskais apgāds, 119.–126. lpp.
- Tally Jr, Robert T (2017). Introduction. The reassertion of space in literary studies. *The Routledge Handbook of Literature and Space*. London and New York: Routledge, pp. 1–7.
- Tally Jr, Robert T (2013). *Spatiality*. London: Routledge.
- Tally Jr, Robert T (2011). On literary cartography: narrative as a spatially symbolic act. *NANO: New American notes online 1*.
- Tally Jr, Robert T. (ed.) (2011). *Geocritical Explorations: Space, Place, and Mapping in Literary and Cultural Studies*. New York: Palgrave MacMillan.
- Upīts, Andrejs (1927). Latviešu literatūra. *Domas*, Nr. 6.

V. (1934). Marta Grimma. Kad Donava šalc. *Mūsu Nākotne*, Nr. 2, 148. lpp.

Vērdiņš, Kārlis (2005). Dzejnieces dzimšana. Zemgaliēšu Biruta. *Sārtais skūpstis*. Rīga: Pils, 83.–91. lpp.

Zeile, Pēteris (1993). Latvijas Kultūras fonds (1920–1940). *LZA Vēstis, A daļa*, Nr. 1, 17. –23. lpp.

Wells–Lynn, Amy (2005). The Intertextual, Sexually-Coded Rue

Jacob: A Geocritical Approach to Djuna Barnes, Natalie Barney, and Radclyffe Hall. *South Central Review*, No. 22(3), pp. 78–112.

Wells, Amy (2014). Geocriticism, Gender, and Genre: Literary Geographies and Female Narrative Strategies. *Géocritique: État des lieux/Geocriticism: A Survey, Limoges, Pulim*, pp. 146–154.

Wells, Amy (2017). Feminist Geocritical Activism: Natalie Barney's

writing of women's spaces into women's places. Robert T. Tally (ed.). *The Routledge Handbook of Literature and Space*. London and New York: Routledge, pp. 349–361.

Lyrical Geographies: Mapping Literary Space in Novels and Short Stories by Latvian Women Writers

Zita Kārkla, Eva Eglāja-Kristsonsone

Keywords: digital mapping, literary geography, geocriticism, *geo-parler femme*, history of women's writing

The aim of the article is to explore the use of digital mapping tools in the study of history of women's writing. Considering that space is never neutral and women are positioned in the world differently than men, women's relationship to space also differs. Applying digital mapping tools (*Google Maps*, GIS) to the corpus of 110 prose texts (sketches, short stories, novels) by Latvian women writers, published between 1872 and 1940, we are particularly interested in the geography of women's literary space and the relationship between women's writing and social history, which are closely related. In the first part of the article, we look at the application of data visualization and digital mapping methods and tools in literary research, as well as the concepts of geocriticism and *geo-parler femme* for the interpretation of literary texts. Furthermore, using the results of literary digital mapping and combining distant and close reading approaches, we question the territory of women's literary space and the representations of local and global geography in women's writing, arriving at a conclusion that women writers' biographical and literary maps often overlap. In the final part of the article we analyse Marta Grimma's autobiographical and literary works as a case study of the practice of integrating biographical cartography into fiction, proposing that Grimma uses the *geo-parler femme* narrative strategy to inscribe bodily and emotional experiences in her literary works.